

En ny amerikansk dröm

Text: Håkan Forsell

Ekonomisk kris och en president som på allvar menar att städerna är lösningen på problemen och inte problem i sig själva. Stadsbyggnads-historikern Håkan Forsell ser ett USA där stadsbyggandet i framtiden inte drivs framåt av medelklassfamiljernas flykt till förortsvillan.

Economic crisis and a president who seriously believes that cities are the solution to the problems and not problems in themselves. Urban development historian Håkan Forsell sees a USA where future urban development will not be impelled by the exodus of middle-class families to the suburban villa.

Stadsdelen Middle East i centrala Baltimore domineras av Johns Hopkins universitetssjukhus och medicinska avdelningar. De räknas bland de mest framstående akademiska institutionerna i världen. Sjukhuset har utsetts till USAs främsta sedan 1992 och har en budget på ca fyra miljarder dollar per år. Johns Hopkins är också Baltimores största arbetsgivare sedan varvsindustrin lades ned.

Men utanför sjukhusets järngrindar tar en annan verklighet vid. Här lever en svart, arbetslös och sjuklig befolkning i nedgångna radhuskvarter. De flesta hem är dock övergivna och förbommade sedan länge. Stadsdelen har i decennier varit ett ökänt tillhåll för droghandel och gängkrig, den autentiska miljön bakom teve-serier som *Homicide* och *The wire*. I början av 1990-talet eskalerade spänningen mellan de omaka grannarna i Middle East när en läkare kidnappades och två professorer attackerades och rånades på sina tjänsterum. Det gick inte längre för Hopkins att bygga skywalks över problemen. Sjukhusledningen satte intensiv press på Baltimores styrande. Sjukhusets vd William Brody, markerade att lösningen på East Baltimores dåliga grannsämja inte skulle bli av det försiktiga slaget: "Det är den värsta stadsdelen i hela USA. Man skulle egentligen kalla in nationalgardet, utlysa undantagstillstånd och rensa upp vartenda kvarter."

I dag ser området delvis ut som ett månlandskap. Är

2002 tvångsinlöste staden drygt 40 hektar stadsmark och skänkte den vidare till byggföretaget Forest City Enterprises, ett av de mer framgångsrika byggföretagen i USA som specialiserat sig på förnyelseprojekt i innerstäder. Fram till 2012 ska ca 3 000 hus rivas – drygt 1 200 har man hunnit med hittills – och istället ska Johns Hopkins sjukhuset uppföra ett biotekniskt center och andra forskningsanläggningar. Forest City och den ideella Caseystiftelsen ska bygga bostäder och skolor. Middle East har under de senaste två åren förvandlats till ett av USA:s största och mest ambitiösa stadsförnyelseprojekt.

Klingar inte det här upplägget alltför välbekant? Stadsförnyelsearbeten i USA har ända sedan 1950-talet närmast tvångsmässigt inbegripit massrivningar av en äldre husstock och evakueringar av samhällets marginaliserade till förmån för mer kapitalstarka intressen. I slutänden resulterar kanske planerna i några kvarter med skinande nya fastigheter och parkeringshus. Runt hörnet fortsätter förfallet.

Men denna gång är det förhoppningsvis annorlunda. Amerikansk stadsplanering och stadsbyggnad håller på att förändras i grunden. Effekterna av den finansiella krisen på bostadsmarknaden och Barack Obamas offensiva satsning på urban politik är två bidragande faktorer till att planerare, samhällsforskare och politiker har börjat tänka annorlunda om framtiden för amerikanska städer. Framför allt har det geografiska uttrycket för massproduktion och tidig kreditekonomi – dvs den amerikanska förorten – hamnat i ett starkt kritiskt ljus när det ekonomiska landskapet nu skiftar karaktär.

»VI ÄR INTE BYGGARE – VI ÄR INTEGRERARE«, säger Ronald Ratner, vd för Forest City Enterprises när jag träffar honom över ett frukostmöte på Café Hon i stadsdelen Hampden i Baltimore. Han är synbart uppjagad. Sedan hösten 2008 har många byggarbeten bromsats upp eller lagts i malpåse på grund av den ekonomiska situationen. De som inte går att stoppa kommer att bli avsevärt dyrare, däribland Middle East.

”I dag går det inte att göra stora förändringar i befintliga stadsmiljöer utan att samarbeta med tunga institutioner som är lokalt förankrade”, fortsätter Ratner. ”Universiteten här på östkusten är oerhört viktiga. De är lokaliserade i tätbebyggda områden. Kunsapsekonomin, teknik och

Föregående sida. Stadsdelen Middle East i Baltimore, som länge präglats av fattigdom och droghandel. Bilden är hämtad från TV-serien *The Wire*, i vilken Middle East utgör en av de autentiska miljöerna.

Nedan. Vision om en ny innerstad. Middle East ska efter stadsförnyelsen präglas av universitetsfilialer, biotekniska showrooms och blandade boendeformer.

Foto David Lee / HBO (föregående sida)

FAKTA KELO-FALLET

Susette Kelo förlorade sitt hem när staden New London i Connecticut tillsammans med ett multinationellt företag beslutade att stadsdelen där hennes hus befann sig behövde »ekonomiskt revitaliseras«. Domen innebar att privat mark och fastighet kunde exproprieras utifrån förmodanden att ett annat markutnyttjande kunde leda till ekonomisk tillväxt för samhället. Lagliga skäl för expropriation var tidigare begränsade till byggnad av allmänna inrättningar som vägar, skolor eller sjukhus. Kelo-fallet har rört upp starka känslor i det amerikanska samhället. Domslutet

griper in i en fundamental och, särskilt i USA, identitetsbärande rättighet. Många kritiker menar att det inte räcker med att myndigheten betalar »skälig ersättning« för den förlorade privategendomen. Att bli av med sitt hus är mer än en ekonomisk angelägenhet. Fallet fick flera andra delstater och städer att se över sina expropriationslagstiftningar – i vissa fall för att förbereda liknande revitaliseringsplaner, men i de allra flesta för att stärka den privata äganderätten till följd av det häftiga opinionstrycket.

biovetenskap, är framtidens industrier. Vi måste bygga vidare på de starka delarna av vårt samhälle.”

Fram till 1970-talet var närmare 90 procent av alla stadsförnyelseprojekt i USA offentligt finansierade. Politiker hade sedan New Deal-eran på 1930-talet betraktat städer som tillväxtmotorer i den amerikanska ekonomin. Men detta intresse försvann snabbt under efterkrigstiden i takt med att befolkning och väljare flyttade ut till förorterna. Federala och delstatliga slumsaneringsprogram, motorvägsbyggen och överdimensionerade *public housing*-områden präglades av en teknokratisk arrogans och blev snart häftigt kritiserade. Jane Jacobs bok *The Death and Life of Great American Cities* från 1961 hade sin udd riktad mot ”det sönderplanerade, det monotona och det variationsfattiga stadslandskapet” och mot företrädarna för denna ingenjörskonst, som New Yorks ökände chefsplanerare Robert Moses.

Jacobs var långt ifrån ensam om att betona det nödvändiga i fysisk och social heterogenitet, verksamheternas mångfald och lokalsamhällets medbestämmande i moderna städer. Sedan mitten av 1970-talet har det successivt givits långt större möjligheter för husägare och hyresgäster att påverka planeringsprocessen. I vissa delstater är *community planning* formaliserat genom olika representativa sammanslutningar där stadens myndigheter inte längre spelar någon framträdande roll. I Los Angeles har exempelvis den närmast oöverskådliga mängden lokala grupperingar som vill ha ett ord med i stadsbyggnadsfrågor resulterat i ett medborgerligt planeringsorgan med stort inflytande över stadens folkvalda politiker. ”Micromanagement bottom-up” har visat sig vara en gräsrotsdemokratisk form av påtryckning och utvärdering som bara låter de mest lyhörda och pragmatiska politikerna överleva vid makten.

På nationell nivå har stadspolitikerna däremot inte utvecklats tillnärmelsevis lika innovativt. Sedan Reagan-regimen på 1980-talet har republikaner sett till att strypa tillförseln av statliga skattemedel till städerna. I dag är stadsförnyelseprojekt till klart övervägande del privat finansierade och det finns ett flertal nya aktörer som sysslar med stadsplanering. Resultatet har med tiden visat sig bli småskaliga, desintegrerade och utspridda stadsmiljöer, ofta kopplade till plötsliga marknadsbehov.

”Generationer av amerikaner tänker på städer som

tillväxtmaskiner, i bästa fall expansiva och förutsägbara. Transporter, bostäder och affärsdistrikt har formats där efter”, säger Ratner och fortsätter: ”Men ledarna för flera viktiga städer i landet har varit maktlösa och saknat visioner under lång tid – därför har vi fått ett så uttänjt stadslandskap att det spricker sönder, socialt, ekonomiskt och miljömässigt.”

FOREST CITYS SATSNING I MIDDLE EAST kännetecknas av faktorer som återkommer i nya projekt. För det första har staden använt sin rätt att expropriera slumområden och sedan givit marken till en privat exploatör som ska ”tillgodose samhällets långsiktiga ekonomiska tillväxt”. Det är en tolkning av lagstiftningen kring tvångsinlösnings- och äganderätt som väckt häftig debatt sedan det beryktade Kelo-fallet 2005 (se faktaruta ovan).

För det andra förväntas den ekonomiska tillväxten ske genom satsningar från ett universitet eller en kunskapsekonomisk institution. De stora universiteten har numera egna avdelningar för planering och projektering. Columbiauniversitetet är New Yorks tredje största markägare och har anlitat Renzo Piano att formge de nya campusbyggnaderna på Manhattanville. Harvarduniversitetet bygger en helt ny stadsdel i Allston, liksom de medicinska fakulteterna vid University of Pennsylvania i Philadelphia.

För det tredje är engagemanget från en ideell organisation avgörande för projektets förankring på gräsrotsnivå. Både Forest City och Caseystiftelsen har varit noga med att betona de demokratiska planeringsformerna och det sociala engagemanget. En lokal protestsammanslutning, ”Save the Middle East Action Committee”, har fått finansiellt stöd för att anställa kritiska granskare av projektet. De familjer som måste tvångsevakueras får riklig kompensation och hjälp att hitta nya hem. För de som kan bo kvar har Hopkins startat ett särskilt utbildningsprogram. Behovet att ta igen grundläggande skolkunskaper är skriande stort.

Ratner medger att problemen för en stad som Baltimore – och det finns otaliga orter i liknande situationer i USA – inte lätt låter sig lösas:

”Den här staden har förlorat 300 000 invånare och 60 procent av sin köpkraft på tjugofem år. Vi måste bara acceptera att den kommer att glesas ut.”

LITTERATUR

Hilary Ballon & Kenneth T Jackson **Robert Moses and the Modern City. The Transformation of New York** (W.W. North & Co 2008)

Carla Main **Bulldozed: 'Kelo', Eminent Domain and the American Lust for Land** (Encounter Books 2007)

Barack Obama **Dream of My Father. A Story of Race and Inheritance** (Crown Publisher 2004)

John Ryskamp **The Eminent Domein Revolt: Changing Perceptions in a New Constitutional Epoch** (Algora Publishing 2007)

William S Saunders (ed) **Urban Planning Today. A Harvard Design Magazine Reader** (University of Minnesota Press 2006)

1. De traditionella radhuslängorna vid Wolf Street som i skuggan av Johns Hopkinsjukhuset hade stått övergivna i årtal innan de revs 2008.

2. En fasad i området med enkla förbudsanvisningar och där krysset innebär att fastigheten ska rivas. Expropriering och tvångsevakuering väcker kraftig opinion i USA.

Foto Håkan Forsell

DET ÄROMÖJLIGT ATT SKILJA DE EKONOMISKA och sociala problemen med många amerikanska städer brottas med från den miljömässiga utmaningen. Byggboomen som föregick kreditkrisen medförde att en uppsjö av helt ohållbara, vansinniga bostadsområden uppfördes i landet. I Nevada och New Mexico, där kreditgivarna underblåste nybyggarglädjen med särskild iver, fruktar i dag myndigheterna att ett landskap av övergivna förorter ska breda ut sig. I Phoenix ökade förortsarealen femfaldigt sedan 1995. I flera stater har den skenande fastighetsmarknaden varit den enda tillväxtfaktorn. Jag talade med en kommunal tjänsteman i Flagstaff i Arizona som berättade att människor investerat i förortsvillor i områden utanför staden som var så lokaliserade i ökenlandskapet att man måste börja importera dricksvatten från grannstater redan om fem år. Bristen på kommunikation mellan stadsplanerare, banker, byggherrar och resursexperten är slående.

Richard Florida skrev i marsutgåvan av *The Atlantic* att den distinkta geografi som präglat amerikanska städer sedan efterkrigstiden nu går mot sin upplösning. Ekonomins fysiska karaktär – hur samhället använder mark, hur hem och näringar är placerade i förhållande till varandra och kapaciteten i infrastrukturen som knyter allt samman – måste åter nagelfaras och omvärderas. Förortslandskapet är koncipierat av kalla krigets konsumtionsekonomi och medborgarrättsrörelsens kamp. Medelklassfamiljers flykt till förortsvillan hade trefaldiga grunder: sovjetiska bomber, rasmässiga slitningar och nybyggda shopping-gallerior. Men för nästa kapitel i den amerikanska ekonomiska historien krävs en ny ”spatial fix”.

Det finns en tilltagande oro att den stadsutveckling som varit normgivande i USA under decennier har resulterat i en miljö som inte kommer att gynna tillväxt när konjunkturen väl vänder.

Förorten är inte vad den en gång var. När besökarna på sajten *CityData* diskuterar huspriser, skolor och andra fördelar eller faror med olika bostadsområden är vilsheten hos de mobila amerikanerna uppenbar. De förorter man trodde var lugna och trygga visar sig vara överexploaterade, avgastunga och stadigt klättrande i kriminalstatistiken.

I vissa storstadsregioner, som exempelvis Washington D.C., befinner sig inte längre några av de mest attraktiva

skolorna i förorterna utan i den centrala staden. Detta skakar förortsmarknaden i grunden då lokaliseringen av de bästa skolorna under hela efterkrigstiden har varit ett säkert test på fastigheternas stigande värde och stadsdelens status. Ingen vet riktigt var de vill eller kan bo längre.

Arkitekter och planerare riktar blickarna både mot den egna historien och mot Europa för att söka förebilder. Men de offentliga myndigheterna har länge varit passiva och inte vågat satsa på stora projekt. Författaren Phillip Lopate har karakteriserat situationen som ”en läsning mellan Robert Moses och Jane Jacobs”. Denna dikotomi är felaktig, skriver Lopate: ”Vad som behövs är både storskaliga, regionala lösningar på urbana problem – och ett engagemang för levande och varierade stadsmiljöer.”

FÖR ALLA MED INTRESSEN OCH ENGAGEMANG i USAs städer är hoppet som sätts till Barack Obamas nya stadspolitik enormt. I februari i år utnämndes Adolfo Carrión, lokalpolitiker från Bronx (USAs fattigaste stadsdel sedan 2002), till chef för det nya departementet White House Office of Urban Affairs. Sedan dess har rekryteringen fortsatt och forskningsinstitut för urbana frågor har dammsugits på experter.

”Äntligen har vi vänner i Vita huset!”, jublade Detroit svårt provade stadsledning efter valet i november förra året. I Miami intygade borgmästaren Manuel A Diaz hur ”uppfriskande” det var att höra Obama diskutera frågor som rör städer och stadsinvånare. ”Han närmar sig problemen med ett sinne för perspektiv och lokala och historiska särigheter; att det inte finns en enda lösning för alla städer.” Under hela valkampanjen var det ett löfte från Obamas sida, att med honom vid makten skulle Vita huset sluta att se städer som problem och i stället se dem som lösningen på problemen. Utan starka stadsregioner går det inte att skapa ett starkt land, löd det återkommande argumentet.

Beslutet att lyfta fram städerna är naturligtvis ett radikalt brott mot Bush-regeringens ignorans och okunighet om urbana förhållanden. Ett av de första besluten den nya presidenten fattade handlade om ett riktat bostads- och arbetsprogram för de drygt 20 000 hemlösa som ännu inte kunnat återvända till New Orleans efter orkanen Katrinas härjningar 2005. Det var också ett viktigt symboliskt beslut för att äntligen komma tillrätta

med den största inte bara natur- utan sociala katastrofen i en amerikansk stad på senare år.

Men stadsmiljön utgör också en oupplöslig del av Obamas egen politiska karriär. Han började som ”sammanslagning”, anställd av en kyrklig institution i Chicagos South Side. Det amerikanska uttrycket, *community organizer*, säger något mer distinkt om uppdraget: att svetsa samman människor till en gemenskap och få dem att åstadkomma förändring trots utanförskap, undermåligt boende och lågavlönade arbeten. När republikanernas kandidat till vicepresidentposten och Alaskas guvernör, Sarah Palin, häcklade Obamas gräsrotsuppdrag dröjde det inte länge förrän bilarnas bakrutor i Chicago bar på slagfärdiga dekaler: ”Jesus was a community organizer – Pontius Pilate was a governor”.

Faktum är att Obama använde sig av Chicagos ras-segregerade och polariserade stadsmiljö för att skapa sig själv som den ”svarte samhällsledaren”. Han klev in i traditionen från den stora svarta migrationen under 1900-talet och – som han skriver i sin självbiografi – ”...länkade ihop mitt liv med de ansikten jag såg, lånade andras minnen. På så vis försökte jag ta staden i besittning, göra den till min.” Barndomen på Hawaii under 1960- och 1970-talet framstod som en märklig ”time-loop”, en lycklig frizon, men också en plats som inte erbjöd ett legitimt avstamp för den politiska karriär han hade börjat planera. Det var i storstaden – i ”the Black Metropolis Chicago” – man gjorde politik!

Vid en första anblick kan det tyckas vara föga glamorösa frågor, som tidigare stannat på kommunal nivå, som nu har fått genomslag som nationella angelägenheter: det ökade antalet tonårsgraviteter i utsatta områden, preventiva hälsokampanjer bland låginkomstfamiljer som ”Harlem Children’s Zone”. Innerstadsskolornas miserabla förhållande och låga kunskapsnivåer – vilket huvudsakligen beror på att skolorna finansieras via den lokala fastighetsskatten. Men läser man närmare i stimulanspaketet för stadsutveckling som Obamas kampanjledning har arbetat fram är det inte bekämpandet av brottslighet och fattigdom som ska ges störst resurser. De stora satsningarna ligger på att bygga hållbara stadsmiljöer, grön stadsplanering och ”innovativa kluster” som olika forsknings- och utbildningsanläggningar.

”Urban politik i USA kan inte få fortsätta att handla

om bidrag och understöd”, säger Robert Weissbourd, en av nyckelfigurerna i Obamas ”task force” för storstadsfrågor. ”Vi måste omedelbart komma bort från bilden av att städerna står med utsträckt hand och väntar på att den federala staten ska skänka allmosor. Statlig urban politik ska vara strukturell och gynna storstadsregioner som är hängivna samarbete och innovationer.”

SOM SYMBOLFIGURER FÖR OLIKA IDÉER kring den amerikanska stadens form och funktion har både Jane Jacobs och Robert Moses fått förnyad aktualitet. Intressant nog faller i dag ljuset något annorlunda över dem. I en aktuell biografi, *Robert Moses and the Modern City* skriver Columbiaforskarna Hilary Ballon och Kenneth T Jackson om hur Moses tidigt insåg att New York höll på att förlora sin tillverkningsindustri och hur han sökte kompensera det med satsningar på kulturinstitutioner, universitet och sjukhus. I boken träder Moses fram som regional- och kulturpolitisk strateg som framför allt värnade om New York som en medelklasstad.

Angående arvet efter Jane Jacobs har John Kaliski, rektorn för Urban Studio i Los Angeles, yttrat sig bekymrat över den ”fixering vid det småskaliga” och den demokratiska läsning som präglat så många lokala planeringsbeslut. Resultatet har, enligt Kaliski, blivit en felprioritering i det sociala stadslandskapet där personlig bekvämlighet och säkerhet ibland har varit mer riktninggivande för stadsplaneringen än miljö, infrastruktur och en rättvis fördelning av resurser.

Hur kombinationen av storskalig ekonomisk planering och medborgarinflytande kommer att lyckas i ett enskilt fall som East Baltimore är för tidigt att uttala sig om. Ännu en tid ska månlandskapet breda ut sig och de ruffiga radhuslängorna falla. Scott Levitan, Forest Citys andre man, sade i en tidningsintervju rättframt att han hoppades att Middle East-projektet i Baltimore var ”sista gången vi måste riva ett helt grannskap för att kunna rädda det.” Det är avgjort en brutalare version av föreningen mellan Robert Moses och Jane Jacobs än vad amerikanska samhällsplanerare, opinionsbildare och Barack Obamas urbana rådgivare i dag önskar förespråka.

HÅKAN FORSELL

Urbanhistoriker och under 2008–09 gästforskare vid Institute for Policy Studies vid Johns Hopkinsuniversitetet, USA.